

## Parayla Saadet Olmaz (mı?)

Murat ÇOKGEZEN

İktisat disiplini "bireylerin gelirini nasıl arttırabiliriz?" sorusunun cevabını arar. Çünkü, iktisatta, birey ne kadar gelir elde ederse, o kadar tüketim yapacak; ne kadar tüketim yaparsa, o kadar mutlu olacaktır. İktisadın, bu tüketim odaklı birey anlayışı çok fazla eleştirilmekte bu anlayışın gerçekleri yansıtmadığı, bireyin 'insan' yönünü ihmal ettiği iddia edilmektedir. Bu karşı çıkışa profesyonel iktisatçılar tarafından bilimsel dayanaklar bulma çabası gelir-mutluluk ilişkisini inceleyen ve ilginç sonuçlara ulaşan zengin bir literatürün doğmasına neden olmuştur.

Çeşitli ülkeleri karşılaştıran bir anket çalışmasında, o ülke vatandaşlarından oluşan deneklere "bir bütün olarak hayatlarından ne kadar tatmin oldukları" sorulmuş ve deneklerden tatmin seviyelerini 1 ile 10 arasında değerlendirmeleri (10 en fazla tatmini, 1 en az tatmini ifade ediyor) istenmiştir.<sup>1</sup> Bu anket çalışmasına göre elde edilen her ülkeye ilişkin tatmin seviyeleri Tablo.1'de gösterilmiştir. Araştırmacılar, yanında (\*) işaretinin bulunduğu ülkelerde uygulanan anketlerin sonuçlarının sağlıklı olabileceği ve bu ülkelere ilişkin değerlere tedbirli yaklaşılması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu ülkeler gözardı edildiğinde ilk beş sırada İsviçre, Danimarka, İzlanda, Luksemburg ve Kanada gibi gelir seviyesi yüksek ülkelerin (kişi başına millî gelirleri sırasıyla 38,140 \$, 32,280 \$, 28,880 \$, 43570 \$, 21,130 \$)<sup>2</sup>; son beş sırada ise Rusya, Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna, Moldovya gibi düşük gelir seviyesine (sırasıyla 1660 \$, 630 \$, 520 \$, 700 \$, 400 \$) sahip ülkelerin yer aldığı görülmektedir. Buradan paranın gerçekten saadet getirdiği gibi bir sonuca varmak mümkündür. Ancak, ilk sıralardan biraz aşağılara indiğimizde Nikaragua ve El Salvador'da yaşayanların (kişi başına düşen millî gelirleri [KBMG]

Yrd. Doç. Dr. Murat Çokgezen, Marmara Üniversitesi, İktisat Bölümü

1 Veenhoven, R., *Average happiness in 67 nations in the 1990s*, World Database of Happiness, Rank Report 2002/1, Internet: [www.eur.nl/fsw/research/happiness](http://www.eur.nl/fsw/research/happiness)

2 İzlanda ve Luksemburg hariç bu makalede yer alan KBMG verileri Dünya Bankası'nın 2002 *World Development Indicators* çalışmasından alınmıştır. İzlanda 2001 [http://www.worldbank.org/data/country-data/aag/isl\\_aag.pdf](http://www.worldbank.org/data/country-data/aag/isl_aag.pdf), Luksemburg 1998 [http://www.elixiran.com/english/virtual/c\\_library/3rdcd/Glance99/Data/Luxembourg.pdf](http://www.elixiran.com/english/virtual/c_library/3rdcd/Glance99/Data/Luxembourg.pdf)

sırasıyla 860 ve 2000 dolar) ABD’de yaşayanlardan (KBMG 34,100 \$) daha mutlu olduklarını görmekteyiz. Yine 860 \$ KBMG’e sahip Honduras ile 840 \$ KBMG’e sahip Çin’de yaşayanlar 25,120 \$ KBMG’e sahip Almanya vatandaşlarından kendilerini daha mutlu hissediyorlar. Bu sonuçlar, gelir ile mutluluk arasında kurduğumuz doğru yönlü ilişkinin güvenilirliği konusunda bizi şüpheye düşürmektedir.

Uluslararası karşılaştırmalar yanında, her bir ülkenin kendi içinde de değerlendirmeler de mevcuttur. KBMG’in 270\$ olduğu Kırgızistan için yapılan bir araştırmada<sup>3</sup> Kırgızistan vatandaşları arasında gelir düzeyi nispi olarak yüksek olanların düşük olanlara göre daha mutlu olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı çalışmada yaşlıların, boşanmış olanların, işsizlerin daha mutsuz olduğu tespit edilmiştir. ABD’de yapılan bir araştırmada<sup>4</sup> da yüksek gelir düzeyine sahip kişilerin düşük gelirliyle göre daha mutlu olduğu sonucuna varılmış, ancak yaşlandıkça insanların geliri artmasına rağmen mutluluklarının artmadığı gözlemlenmiştir. Bu da gelir seviyesi ile mutluluk arasında doğru yönlü bir ilişki kuran görüşe ilişkin kafalarda bir başka soru işareti uyandırmaktadır.

Peki buradan ne sonuç çıkarmak gerekiyor? Çalışmaların sonucu genellikle şunu gösteriyor: Geliri nasıl tanımladığınıza bağlı olarak "parayla saadet olur". Yukarıda belirttiğimiz çelişkili sonuçlar gelir tanımlarındaki farklardan kaynaklanmaktadır. Bazı çalışmalar mutlak olarak gelir arttığında insanların daha mutlu olduğu sonucuna varmaktadır. Bu konuda sanırım çok fazla açıklamaya gerek yok. Daha fazla para kazandıkça kendinizi daha mutlu hissediyorsunuz. Çünkü artan gelirinize, tüketildiğinde size mutluluk veren mal ve hizmetleri satın alabiliyorsunuz. Geliriniz düşük olduğunda ise, bu mal ya hizmetlere ulaşamıyor ve kendinizi mutsuz hissediyorsunuz.

Psikolojik faktörleri de dikkate alan bazı çalışmalar, insanların gelirlerini sadece parasal olarak değil karşılaştırmalı olarak algıladıkları sonucuna varmaktadır. Nispi gelir çalışmalarının bir kısmında bireyler gelirlerini çevrelerindeki diğer bireylerle kıyaslamakta ve onlara göre yüksek gelir elde ediyorlarsa kendilerini mutlu, düşük gelir elde ediyorlarsa mutsuz hissetmektedirler. Bu açıklama, fakirlikte eşitliğin yaşandığı ülkelerde de insanların kendilerini mutlu hissetmelerine olanak vermektedir. Uluslararası karşılaştırmaların yapıldığı tabloda bazı çok fakir ülkelerde yaşayanların, çok zengin ülkelerde yaşayanlara göre daha mutlu olmaları bu şekilde açıklanabilir. Nispi gelirin ikinci yorumunda ise, bireylerin gelirleri ile beklentilerini kıyasladıkları düşünülmektedir. Burada hemen şu açıklamayı yapmak gerekiyor: İnsanlar beklentilerini tatmin edebildiklerinde kendilerini mutlu hissediyorlar aksi durumda ise mutsuz oluyorlar. Ayrıca gelir ile beklentiler arasında doğru yönlü bir ilişki var. Yani gelir arttıkça insanların beklentileri de artıyor. Beklentiler arttıkça hayal kırıklıkları da artıyor. Easterlin, çalışmasında insanların yaşlandıkça mutluluklarının artmamasını bu olguya bağlamaktadır. Gerçekten, insanlar yaşlandıkça gelirleri de artmakta fakat beklentileri de arttığı için eskisine göre daha mutlu olamamaktadırlar. Beklentilere ilişkin açıklama, birinci nispi gelir açıklama-

3 Namazie C. ve P. Sanfey, 'Happiness and Transition: The Case of Kyrgyzstan', *Review of Development Economics*, 5(3), s. 392-405, 2001

4 Easterlin R. 'Income and Happiness: Towards a Unified Theory', *The Economic Journal*, 111(July), s. 465-484, 2001.

sı ile de uyumludur. Fakir ve kapalı bir toplumda beklentiler de düşük olacağı için insanların hayal kırıklıklarının daha az olacağı beklenebilir. Dolayısıyla bu açıklama uluslararası karşılaştırmalarda bazı düşük gelirli ülkelerin yüksek mutluluk seviyelerine sahip olmalarını da açıklamaktadır.

Tüm bunlara rağmen, iktisadın maddî bakışına karşı çıkanlar insanları hayatta mutlu kılan unsurlar arasında din, aile, dostluk, iş tatmini, sağlık gibi manevî olgulara dikkat çeken çalışmaları öne sürebilirler. Fakat unutulmamalıdır ki, para bu tip manevî tatmin veren unsurları da satın alabilir. Örneğin, hac ve kurban gibi ibadetler doğrudan gelir ile ilişkilidir. Boşanma istatistiklerinde maddî sorunlar ilk sıraları işgal etmektedir. Yani, düşük gelir düzeyi aile saadetini de olumsuz etkilemektedir. Yine arkadaşlıklar da gelir ile ilişkilidir. Hepimizin kolayca gözlemleyeceği gibi zengin ve ünlü kişilerin çevrelerinde daha fazla arkadaşları vardır. Okuyucu ilk anda bunun menfaate dayanan arkadaşlıklar olduğunu ve bunun vereceği hazzın daha düşük olduğunu düşünebilirler. Fakat bu kolaycı bir yaklaşım olacaktır. Yüksek gelire sahip insanların daha fazla farklı ortamlarda bulunma ve buna bağlı olarak daha fazla insan tanıma, onlarla daha fazla birlikte olma imkânlarının olması, yüksek gelirli kişilerin daha fazla arkadaşları olmasında etkilidir. İş konusunda da, yüksek gelir getiren işlerin insanı –diğer şartlar aynı iken- düşük gelirli işlere göre daha fazla tatmin ettiği açıktır. Keza ne kadar çok paranız varsa, o kadar iyi sağlık hizmetlerinden yararlanmanız mümkündür. Yani para sağlıklı bir yaşamı garanti etmez ama kolaylaştırır.

Sonuç olarak, paranın mutluluğu satın alabileceğini iddia etmek yanlış olmaz. Bilimsel çalışmalar bir kenara bırakılsa bile, eğer çoğu insan gününün üçte birinin para kazanmak için gittiği işinde harcıyorsa (diğer üçte biri de uykuda geçiyor), hatta bu zaman ailesine, ibadete, arkadaşlarına harcadığı zamandan çok daha fazla ise, bilmem paranın önemini göstermek için başka çalışmalara gerek var mı? Ama buradan her zengin bireyin kendisinden fakir olanlara göre daha fazla mutlu olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olur. Para mutluluğu satın alabilir ama, diğer alışverişlerde olduğu gibi, nereden ve nasıl alacağınızı bilmeniz gerekir. Aksi taktirde sadece paranızı çarçur edersiniz.

**Tablo. 1** Uluslararası Mutluluk İndeksi

Ülkeler	Mutluluk Seviyesi	Ülkeler	Mutluluk Seviyesi
Kolombiya*	8,1	İspanya	6,5
İsviçre	8,1	Ekvator	6,4
Danimarka	8,0	Fransa	6,4
Kosta Rika*	7,9	Venezuela	6,4
İzlanda	7,8	Nijerya	6,3 <sup>4</sup>
Lüksemburg	7,8	Japonya	6,3
Kanada	7,7	Güney Kore	6,3
Gana*	7,7	Bolivya	6,2
İrlanda	7,6	Hindistan*	6,2
Nikaragua	7,6	Polonya	6,2

● Parayla Saadet Olmaz (mı?)

P i y a s a	İsveç	7,6	Avusturya	6,1
	Finlandiya	7,5	Bangladeş*	6,0
	Hollanda	7,5	Peru	6,0
	El Salvador	7,4	Slovenya	6,0
	Norveç	7,4	Çek- Slovakya	5,9
	ABD	7,4	Türkiye	5,9
	Avusturalya	7,3	Güney Afrika Cum.	5,7
	Belçika	7,3	Macaristan	5,6
	Meksika	7,3	Hırvatistan	5,5
	Britanya	7,2	Romanya	5,4
	Guatemala	7,2	Yunanistan	5,3
	Panama	7,1	Makedonia	5,2
	Brezilya	7,0	Estonya	5,0
	Honduras	7,0	Litvanya	5,0
	İtalya	7,0	Azerbeycan	4,9
	Şili*	6,9	Latviya	4,8
	Arjantin*	6,8	Beyaz Rusya	4,4
	Dominik Cum	6,8	Bulgaristan	4,3
	Paraguay	6,8	Rusya	4,2
	Çin*	6,7	Gürcistan	4,1
	Almanya	6,7	Ermenistan	3,7
	Portekiz	6,7	Ukrayna	3,3
	Uruguay	6,7	Moldavya	3,0
	Filipinler	6,5		

58

**Kaynak:** Veenhoven, R., *Average happiness in 67 nations in the 1990s*, World Database of Happiness, Rank Report 2002/1, Internet: [www.cur.nl/fsw/research/happiness](http://www.cur.nl/fsw/research/happiness)